

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

İNGİLİS DİLİNDƏ ANTONİM KOMPONENTLİ FRAZEOLÖGİZMLƏR

İxtisas: 5708.01- German dilləri

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Leyla Kazım qızı Zeynalova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Naxçıvan – 2022

Dissertasiya işi Naxçıvan Dövlət Universitetinin “İngilis dili və tərcümə” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: Filologiya elmləri doktoru, professor
İlham Mikayıl oğlu Tahirov

Rəsmi opponentlər: Filologiya elmləri doktoru, professor
Səadət Məmməd qızı Zeynalova

Filologiya elmləri doktoru, professor
Nigar Çingiz qızı Vəliyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bəylər İslamxan oğlu Hacıyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Naxçıvan Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.39 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: AMEA-nın müxbir üzvü, professor
Aman
Əbülfəz Aman oğlu Quliyev

Dissertasiya şurasının elmi katibi: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
İman
İman Zeynalabdın oğlu Cəfərov

Elmi seminarın sədri: Filologiya elmləri doktoru, professor
Pərviz
Pərviz Yasinəli oğlu Ağayev

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Dil vahidləri arasında semantik münasibətlərin tədqiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri kimi həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu sahədə leksik vahidlərin sinonimliyi, omonimliyi və antonimliyi əsasında ayrı-ayrı dillərin materiallarına istinadən çoxsaylı tədqiqat işləri aparılmışdır. Bununla belə, dildə spesifik vahidlər olan frazeologizmlər arasında semantik münasibətlərin, xüsusən frazeologizmlərin antonimliyi problemi kifayət qədər öyrənilməmişdir. Frazeologizmlərin antonimliyinin elmi-nəzəri bazasını yaratmaq istiqamətində bir sıra işlər görülsə də, onların antonimliyinin təyin edilməsi meyarları tədqiqatçılar arasında elmi mübahisələr doğurmaqdadır. Frazeoloji vahidlər arasında antonim münasibətlərin öyrənilməsi, şübhəsiz ki, ilk növbədə onların antonim cütlərinin müəyyənləşdirilməsini tələb edir. Aydınır ki, frazeoloji vahidlərdə antonimlik leksik antonimlikdən fərqlənir. Buna baxmayaraq tərkib komponentləri arasında antonim leksik vahidlər olan frazeoloji birləşmələri mənaca ziddiyyət təşkil etməsi xüsusi araşdırmaları zərurətə çevirir.

Azərbaycan dilçiliyində frazeologizmlərin antonimliyi ilə bağlı ayrıca tədqiqatlar, demək olar ki, aparılmamışdır. Bu problem frazeologizmlərə aid müxtəlif aspektli ayrı-ayrı tədqiqat işlərinin daxilində qısa şəkildə nəzərdən keçirilmişdir. Qeyd olunanlar göstərir ki, frazeoloji vahidlərin antonimliyi meyarlarının müəyyənləşdirilməsi, ümumiyyətə, frazeoloji antonimliyinin təyini, onların struktur və semantik təsnifi, frazeoloji antonimlərin üslubi xüsusiyyətləri, frazeoloji antonimlərin sözdüzəltmə aspektlərinin aydınlaşdırılması dilçiliyimizdə həllini tapmamış aktual məsələlər kimi qalmaqdadır.

Linqvistikada əkslik və ziddiyyət anlayışları semantik müstəvidə ortaya çıxır. Dilçilikdə frazeologiyada frazeoloji vahidlərin mənaları arasındakı əksliklər nəzərə alınaraq onların cüt-cüt qarşı-qarşıya qoyulan vahidlər kimi müəyyən qrup daxilində birləşdirilməsi qəbul edilmişdir. Ziddiyyət və əkslikdə daha çox ümumi ola biləcək cəhət onların iki qütbünün varlığıdır.

Məntiqdə əkslik dialektik ziddiyyətin bir tərəfini ifadə edən kateqoriyadır. Əkslik bir-birini qarşılıqlı inkar edən, eyni zamanda bir-

birini qarşılıqlı mövcud edəndir. Əkslik həm bir predmetin daxilində, həm də müxtəlif predmetlər arasında ola bilər. Məhz əksliyin bu xüsusiyyəti onun izahında da fərqli cəhətlərin ortaya çıxmasına səbəb olur.

Dilin mənə sahələrinin kommunikativ və koqnitiv cəhətdən öyrənmək məqsədilə aparılan tədqiqatların sayı son zamanlar artmaqdadır. Araşdırmalarda sözlün, eləcə də paradiqmalarda mənə strukturunun, sözlərin sintaktik üzv çərçivəsində semantikasının, cümlə, frazifövqi vahid, kontekst və mətn halında semantik yaxınlaşmanın, uzaqlaşmanın, əlaqələnmənin, ümumi məzmunun hissələrin ifadə etdikləri mənanın cəmlənməsi ilə müəyyənləşdirilməsi məsələləri qoyulur. Sözlərin semantikasi arasındakı bağlılıq və əlaqələrin yalnız söz səviyyəsində deyil, nitq və eləcə də kontekst səviyyəsində müəyyənləşdirilməsi antonimlərin məndə işlənməsinin üslubi xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmaq, həmçinin frazeologiyada antonim münasibətləri formalaşdıran vahidlərin, eləcə də üsürlərin tam dairəsini təyin etmək, antonim münasibətə funksional-semantik sahə planında yanaşmaq üçün də zəmin yaradır. Frazeoloji vahidin mənə strukturunun onun semantikasına yeni aspektdən yanaşma şərti ilə öyrənilməsi, bu problemin antonim cüt təşkil edən frazeoloji vahidlərin qarşılaşdırılması, müqayisəsi şərtilə aparılması aktual məsələlərdən biridir.

Nəhayət, tədqiqat işində frazeoloji vahidlərdə antonimlik, atalar sözləri və idiomlarda antonim münasibətdən geniş istifadə olunması səbəbləri, həmçinin antonimlərin üslubi xüsusiyyətlərinin daha geniş planda öyrənilməsi aktualıq kəsb edir.

Tədqiqatın obyektı. Tədqiqatın obyektı ingilis dilinin frazeoloji vahidləri və antonim cüt əmələ gətirən antonim frazeologizmləridir. İngilis dilinin frazeologizmlərinin obyekt kimi müəyyənləşdirilməsi bu dilin frazeoloji fondundan antonim frazeoloji vahidləri seçmək, onları ayırmaq meyarlarını müəyyənləşdirmək məqsədi daşıyır.

Tədqiqatın predmeti frazeologiyada antonimlik hadisəsi, frazeoloji antonimlərin struktur, semantik, eləcə də üslubi xüsusiyyətləridir. Tədqiqat işində frazeologiyada antonimiya və antonimlər haqqında dilçilikdə irəli sürülən fundamental elmi

nəzəriyyə və müddəalar rəhbər götürülür.

Tədqiqatın mənbələri. Tədqiqatın əsas mənbəyini ingilis dilinin frazeoloji lüğətləri, frazeoloji antonimlər haqqında yazılmış dissertasiya, monoqrafiya və məqalələr təşkil edir. Bundan əlavə, tədqiqatda frazeoloji antonimlərin üslubi xüsusiyyətlərini araşdırmaq məqsədi ilə bədii əsərlərdən və başqa funksional üslublara aid mətnlərdən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqatın əsas metodları təsviri, komponent təhlili, semantik və etimoloji təhlil metodlarıdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi ingilis dilinin antonim frazeoloji vahidlərini müəyyənləşdirmək, onların struktur və semantik xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmaqdır. Bu məqsədin həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- frazeoloji antonimlik probleminin germanşünaslıqda və Azərbaycan dilçiliyində öyrənilməsi vəziyyətini aydınlaşdırmaq, bu sahədəki işlərin qısa xülasəsini vermək;

- frazeoloji vahidlərin antonimlik meyarlarını müəyyənləşdirmək;

- frazeoloji vahidlərin komponentlərinin antonim münasibət sistemində oynadığı rolu aydınlaşdırmaq;

- frazeoloji antonimlərin struktur xüsusiyyətlərini antonim cütlər əsasında araşdırmaq;

- frazeoloji antonimlərin leksik-semantik xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmaq;

- frazeoloji antonimlərin semantik xüsusiyyətlərini öyrənmək;

- frazeoloji antonimlikdə qraduallıq, vektoriallıq xüsusiyyətlərini araşdırmaq;

- frazeoloji antonimlərin üslubi xüsusiyyətlərini öyrənmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Azərbaycan dilçiliyində ilk dəfə olaraq ingilis dilinin frazeoloji antonimləri kompleks şəkildə araşdırılmışdır. Antonim münasibətin frazeoloji vahidin tərkibindəki komponentlər səviyyəsində və frazeoloji vahidin ümumi mənası üzrə araşdırılması bu sahədə yeni nəzəri yanaşma kimi qiymətləndirilə bilər. Frazeoloji antonim cütlərinin tərkib komponentlərinə görə müqayisəsi, bir komponentə görə fərqlənən frazeologizmlərdə

antonim münasibətin həmin komponent əsasında meydana çıxmasının araşdırılması işin elmi yeniliklərindən birini təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin nəzəri əhəmiyyəti onunla bağlıdır ki, əldə olunan nəticələr antonimiya hadisəsinə yeni aspektdən yanaşmaq, onun funksional bir kateqoriya kimi mətnin formalaşmasındakı rolunu açmaq, antonim münasibətlərin yeni tiplərini və onun xüsusiyyətlərini praqmatik və koqnitiv planda öyrənmək üçün əsas verir. Frazeoloji antonimliyin təyini meyarlarının müəyyənləşdirilməsi istər ingilis, istərsə də başqa dillərin frazeoloji antonimlər sistemini qurmağa əsas yaradır.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işindən ikidilli (ingilis-Azərbaycan, Azərbaycan - ingilis) frazeoloji antonimlər lüğətinin tərtibi zamanı, frazeologiyaya aid praktik məşğələlərdə, dildə baş verən semantik proseslərin tədrisində, həmçinin antonimlik və antonimlərə aid seminar və mühazirələrdə istifadə etmək olar.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

Antonim münasibətlər ingilis dilinin frazeoloji sistemi üçün formalaşmış linqvistik hadisədir. Bu dilin frazeoloji sistemində antonim münasibətdə olan kifayət qədər frazeoloji vahid aşkara çıxır.

Antonimlər gerçəkliyin bir-biri ilə əks, zidd münasibətdə olan hadisələrini, keyfiyyət və əlamətlərini bildirdiyi üçün onlar ingilis dilində nominativ vahidlər kimi mövcuddur.

İngilis dilində olan frazeoloji antonimlər müxtəlif şəkillərdə yaranır. Frazeoloji antonim tərkibin bir komponentə görə fərqlənməsi halında həmin komponentlərin antonim münasibəti əsasında əmələ gəlir.

İngilis dilində frazeoloji antonimik münasibəti ifadə edən birləşmələr oxşar və fərqli qruplar kimi təzahür edir.

Frazeoloji antonimlərə qraduallıq xasdır. Lakin leksik antonimlərlə müqayisədə bu cəhət zəifdir.

Hər bir frazeoloji vahidin antoniminin olması faktı təsdiqini tapmır.

Frazeoloji antonimlərin miqdarı məhduddur. Buna baxmayaraq onları semantik təsnif etmək mümkündür.

İşin aprobasiyası. Dissertasiyanın mövzusu Naxçıvan Dövlət Universiteti Elmi Şurasının 27 fevral 2018-ci il tarixli iclasında

(protokol № 06) təsdiq olunmuş, Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurası Dünya Dilləri üzrə Elmi Şuranın 27 yanvar 2020-ci il tarixli iclasında (protokol № 01) qeydiyyatla alınmışdır. Dissertasiyanın mövzusu ilə əlaqədar 3-ü xaricdə olmaqla 10 məqalə və konfrans materialı çap olunmuşdur.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya Naxçıvan Dövlət Universitetinin “İngilis dili və tərcümə” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya “Giriş”, 3 fəsil, “Nəticə” və istifadə olunmuş ədəbiyyatların siyahısından ibarətdir. “Giriş” 5 səhifə - 7738 işarə, I fəsil 39 səhifə - 78300 işarə, II fəsil 42 səhifə - 80609 işarə, III fəsil 26 səhifə - 50826 işarə, “Nəticə” 3 səhifə - 4387 işarədir. Dissertasiyanın ümumi həcmi 133 səhifə – 246 960 işarədir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı, tədqiqatın obyektı, predmeti, mənbələri, metodları, məqsəd və vəzifələri, işin elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar, dissertasiyanın aprobeşiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

“Germanşünaslıqda frazeologiyanın tədqiqinin elmi-nəzəri məsələləri” adlanan I fəsil üç paragrafdan ibarətdir. Bu fəslin I paragrafında germanşünaslıqda frazeologiyanın tədqiqi tarixi şərh olunur. Dildə sabit birləşmələrin mövcudluğu, onların leksik vahidlərdən və sərbəst söz birləşmələrindən fərqi, spesifik xüsusiyyətləri çox-çox əvvəllər diqəti cəlb etsə də, frazeologiya elmi istiqamətinin əsası XX əsrin əvvəllərindən qoyulmuşdur və ilk dəfə bu məsələyə Ş.Ballinin fransız dilinin üslubiyyatına aid işlərində münasibət bildirilmişdir.

N.N.Amosova 1963-cü ildə yazdığı kitabında göstərilmişdir ki, ingilis dilinin frazeologiyasının tədqiqi bu dövrə qədər V.V.Vinoqradovun məlum konsepsiyasının hüdudlarından kənara çıxmamışdır. N.N.Amosova sovet dilçilərinin ingilis dilinin frazeologiyasına aid ilk işlərinin əsasən təsviri xarakter daşdığını,

V.V.Vinoqradovun rus dilinin frazeologiyası haqqındakı əsərindən sonra bu münasibətin qismən dəyişməsinə qeyd etmiş, 1963-cü ilədək ingilis dilinin frazeologiyasına həsr olunmuş, orijinal və yeni prinsiplər əsasında yazılmış yeganə tədqiqatın A.İ.Smirnitski tərəfindən qələmə alınmasını söyləmişdir¹.

İdiomların ingilis-amerikan dilçiliyində nəzəri planda öyrənilməsi ənənəsini Q.Suitin qoyması şübhə doğurmur. Onun ilk dəfə 1811-ci ildə nəşr olunmuş əsərində idioma qrammatik planda yanaşılmış, onlar adi cümlələrdən fərqli olaraq mənası tərkib elementlərinin mənası əsasında formalaşmayan “xüsusi cümlə” kimi təqdim edilmiş, “idiom” strukturca cümlə hesab olunmuşdur.

K.L.Moçalina Q.Suitin bu əsərindən sonra, yəni 1891-ci ildən ötən 60 il ərzində ingilis dilçiliyində idiomların tədqiqinin praktik vəsaitlərin, məlumat kitablarının hazırlanması ilə bağlı davam etdirilməsini qeyd etmiş, idiomların öyrənilməsi ənənəsinin ingilis-amerikan dil materiallarının toplanmasına xidmət etdiyini vurğulamışdır².

A.Q.Smit idiomatikliyin ümumi mahiyyətini ya qrammatikanın, ya da məntiqin normalarını pozan nitq anomaliyası kimi izah etmiş, adi sözlərin həqiqi mənalarda işlənmədiyini diqqət mərkəzinə çəkmiş, lakin frazeologiya üçün vacib olan nəzəri məsələlərə baxmamışdır³.

U.C.Boll idiomları qruplara bölərkən A.Smitin fikirlərinə və təsnifinə müəyyən qədər istinad etmişdir. Müəllifin qənaətinə, idiomatika anlayışına dil hadisələrinin 7 tipi aid olur⁴.

N.N.Amosova monoqrafiyasında R.Littelin, U.Bollun, A.Smitin, U.Qraffin, E.Partricin, F.X.Vizetelli, L.Bekkerin idiom və idiomatika haqqındakı əsas fikirlərinə dair yığcam xülasə vermiş,

¹ Амосова, Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. – 208 с.

² Мочалина, К.Н. К определению понятия «идиома» в отечественной и зарубежной лингвистике // Известия Самарского научного центра Российской академии наук/ К.Н. Мочалина. – Т. 13. – № 2 (3). – 2011.с.680-685

³ Смит, Л. П. Фразеология английского языка / Л. П. Смит. – М.: Гос. Учебно педагог. изд. мин. просв. РСФСР, 1959. – 207 с

⁴ Ball, W.J. Colloquial English Idioms/ W.J. Ball. - London-New-York-Toronto, Longmans, Greon Co.1958// Elektron mənbə: <https://vunivere.ru/work94767>

sonda belə bir qənaətə gəlmişdir ki, “ingilis və amerikan dilçiliyində sabit söz birləşmələr nəzəriyyəsi haqqında əsaslı elmi-nəzəri fikirlər söylənilməmiş, obyektiv təhlil metodları verilməmiş, bu sahənin anlayışları təyin olunmamışdır. Eyni vəziyyəti alman skandinav və roman dilçiliyində də müşahidə etmək olur”¹. Fikrimizcə, ingilis və Amerika tədqiqatçıları frazeologiya məsələlərinə ötən əsrdə, demək olar ki, sırf praktik aspektdən yanaşmışlar. Frazeologiyanın elmi-nəzəri məsələləri german dilləri materialları əsasında rus germaşünaslığında ciddi tədqiq olunmuşdur.

A.İ.Smirnitski ingilis dili materialı üzrə frazeoloji vahidlərin struktur tipləri, tərkibdəki müxtəlif komponentlər və onların funksional tipləri haqqında məsələləri ortaya atmışdır. Struktura görə, o, frazeoloji vahidləri “birzırvəli” və “çoxzırvəli” olmaqla iki qrupa ayırmışdır².

Ötən əsrin 70-ci illərində ingilis-amerikan dilçiliyində təbii dillərin idiomatikasının işlənmədiyi haqqında fikirlər irəli sürülmüşdür³.

Qərbi Avropada və ABŞ-da tətbiqi məsələlərə geniş yer verildiyinə görə, frazeologiya problemləri ötən əsrin son dövrlərində yenidən gündəmə gətirilmişdir. Oksford, Kollinz lüğətlərinin, tezaurusların kompüter lüğətlərinin yaradılması, milli korpusların qurulmasına start verilməsi frazeologiya problemlərinin aktuallaşmasında əsaslı rol oynamışdır.

C.B.Flores idiomların 5 əsas xassəsini qeyd etmişdir: 1) bitişiklik və çeviklik; 2) aşkarlıq və yaygınlıq; 3) unikalıq; 4) sintaktik ayrı formalaşma və idiomatik təhlil; 5) idiomun leksik statusu və mental leksikonda təqdimatı.

Qərb germaşünasları arasında idiomların təsnifi ilə bağlı yekdil fikir yoxdur. A.Makkai “kodlaşdırma idiomları” və “dekodlaşdırma idiomları” adlandırdığı iki qrupu və əlavə olaraq

¹ Амосова, Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. – 208 с.

² Смирницкий, А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М.: Изд-во МГУ, 1998. – 260 с.

³ Makkai, A. Idiom Structure in English (Janua Linguarum, maior, 48) / A. Makkai.- Гаага: Мутон, 1972. Стр. 371.

“leksik idiomlar” və “semem idiomları” siniflərini ayırır.

Pozmari Qlezer frazeologizmlərin üslub xüsusiyyətlərini öyrənməyə çalışmış, frazeoloji vahidləri leksikləşmiş təkrar canlandırılan iki və daha artıq sözdən ibarət söz birləşməsi, nisbi sintaktik və semantik sabit ifadələr adlandırmış, onların konnotasiyaya malik olub mətndə gücləndirmə funksiyasını yerinə yetirdiyini yazmışdır.

Kristina Kaççeri və Sem Qlüksberq frazeologizmləri funksional meyar əsasında təsnif etmiş, tərkibi qeyri-aşkar və kvazimetaforik idiomlar qruplarını fərqləndirmişdir¹.

German dillərinin frazeologiyasının tədqiqində A.V.Kuninin xüsusi əməyi vardır. Onun ingilis dilinin frazeologiyası germaşünaslıqda frazeoloji tədqiqatların başında gəlir. A.V.Kunin frazeoloji vahidləri onların nitq, dil, dildən-xarici və qarışıq prototiplərini ayırmaqla mənşəyə görə təsnif etmişdir. Alim daxili forma üzrə frazeoloji vahidləri sadə və mürəkkəb olmaqla iki yerə bölmüş, əsas komponentinin hansı nitq hissəsinə aidiyi nəzərə alınmaqla ingilis dilinin frazeoloji vahidlərini aşağıdakı struktur-semantik tiplərə ayırmışdır: 1) substantiv; 2) adyektiv; 3) adverial; 4) sözönülü; 5) feili; 6) nidalı; 7) modal, kommunikativ².

Rus germaşünaslığında german dilləri materialları üzrə aparılan tədqiqatlar müasir innovativ və aktual mövzulara həsr olunması ilə seçilir.

Azərbaycan dilçiliyində ingilis dilinin feili frazeoloji vahidləri, ingilis frazeologizmlərdə çoxmənəlilik, ingilis və Azərbaycan frazeologiyalarında insanın əqli bacarıqlarını ifadə edən frazeoloji vahidlərin müqayisəli təhlili, Azərbaycan və alman dilində komparativ frazeologizmlərinin müqayisəsi kimi elmi problemlərə aid dissertasiyalar yazılmışdır. İngilis və alman dilinin paremiologiyası ilə bağlı da tədqiqatlar aparılmışdır.

¹ Glucksberg S., Ms Mcglone & C. Cacciari/ Understanding idioms-the psychology of allusion//[https://philpapers.org/rec/ GLUUIP](https://philpapers.org/rec/GLUUIP)

² Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. Для ин-тов и фак. иностр. яз / А. В. Кунин. – М.: Высш. шк.; Дубна: Издательский центр “Феникс”, 1996. – 381 с.

I fəslin **“Frazeologiyanın müasir tədqiqat istiqamətləri”** adlı II paragrafı müasir linqvistikanın aktual problemləri çərçivəsində frazeologiyanın öyrənilməsinə həsr olunmuşdur.

Sabit birləşmələr frazeoloji sistemin element bazasını təşkil edir. Hər şeydən əvvəl, bu bazaya daxil edilən vahidlərin təyini, eləcə də təsnifi aydın və dəqiq olmalıdır. Sabit birləşmələrin frazeologiyaya mənsubluğunu aydınlaşdırmaq üçün frazeoloji təhlil metodundan istifadə edilir. Bu metodun təşkilədiciləri frazeoloji eyniləşdirmə və frazeoloji təsviri əhatə edir.

A.V.Kuninin metoduna sonralar frazeoloji təsvir də əlavə olunmuşdur. D.O.Dobrovolski 1990-cı ildə frazeologiyanın struktur-tipoloji metodunu işləmişdir. Bundan əlavə, frazeoloji vahidlərin freym və səviyyə təhlili zamanı frazeoloji modelləşdirmə metodundan da istifadə olunur. Bu metodları təqribi xronoloji ardıcılıqla düzsək belə bir mənzərə alırıq: 1) kontekstoloji metod (1963); frazeoloji eyniləşdirmə metodu (1964); frazeoloji təsvir metodu (1964); variativ metod (1964); komplikativ metod (1974); struktur-tipoloji metod (1990); freym təhlili metodu (2000); frazeoloji modelləşdirmə metodu (2006).

Müasir dil mədəniyyətində, o cümlədən də hind-Avropa dillərində ən azı iki meyil müşahidə olunur. Birinci meyil frazeologizmlərin işlənməsinə yaradıcı münasibətlə bağlıdır. Frazeologiyanın ehtiyat bazası genişlənir, frazeoloji vahidlərin struktur elementləri variativliyə uğrayır, fikrin üslubi ifadəsi imkanları artır. Eyni zamanda dil qlobal təsirlərə məruz qalır, milli-mədəni amillərin dildə ifadəsi müəyyən təzyiq altına düşür. Dillərdə beynəlxalq leksik qat formalaşdığı kimi, internasional frazeologizmlərdən də istifadə olunur.

İkinci meyil ana dilinə və nitq mədəniyyətinə mexaniki və praqmatik yanaşmanı əhatə edir. Bu hadisə sürətlənmiş yaşayış tempi, yeni kommunikasiya texnologiyaları, innovasiya problemləri ilə bağlıdır. Hazırda yeni tipli frazeologiyanın yaranması müşahidə olunur və burada kütləvi informasiya vasitələrinin, internetin, sosial şəbəkələrin aqressiv müdaxiləsi açıq-aşkar hiss olunur.

Frazeoloji vahidlərin fənlərarası aspektdə öyrənilməsinin nəticəsində XX əsrin sonlarında və XXI əsrin əvvəllərində

linqvokulturoloji, kommunikativ-praqmatik, koqnitiv-diskursiv frazeologiya kimi istiqamətlər yaranmışdır. Ümumiyyətlə, frazeologizmlər ekspressiv-obrazlı adlandırmanın ən tipik nümunələri, ikinci semiozisin məhsulu olduqlarına görə dil, mədəniyyət, kommunikasiya, praqmatika və psixologiya amillərinin qarşılıqlı təsiri altındadır¹.

I fəslin son paraqrafında frazeoloji antonimlik məsələsi tədqiqatə cəlb olunur. Məlumdur ki, antonim münasibət zidd, qarşılıqlı əks münasibətdir. Belə münasibətdə iki tərəfin mövcudluğu vacib və zəruri şərtidir. Məlum olan iki tərəf arasında ziddiyyətin mövcudluğuudur. Antonimik münasibətin tərəfləri məsələsini dəqiqləşdirməyi tələb edir. Əgər leksik antonimlikdə iki tərəfin hər birində bir leksik vahid durursa, məntiqə əsaslanaraq, onda frazeoloji antonimlikdə də iki frazeoloji vahidi qarşılaşdırma ortaya çıxar.

Frazeoloji vahidlərin antonimiliyinin birinci meyarı eyni və ya yaxın hadisə ilə bağlı əks münasibəti ifadə etməkdir.

Antonimliyin ikinci meyarı qarşılaşdırılan dil vahidlərinin məzmun strukturundakı inkardır. Mənanın əksliyi antonim münasibətin zəruri şərti olsa da, kafi şərt kimi çıxış edə bilmir. Çünki bu, yüksək səviyyədə fərdiləşmiş frazeologizmlərin etimoloji obrazlarının fərqliliyini aradan qaldırmır.

Frazeologizmlərin antonimliyi leksik-semantik birləşmə qabiliyyətindən asılıdır. Burada eyni sözlərlə birləşmə şərti qoyulur. Məsələn, “*as drunk as a lorg*” (çox sərxoş) və “*as sober as a judge*” (çox ayıq, qaz kimi ayıq). Verilmiş nümunədəki frazeologizmlərdə eyni söz işlənmişdir. Tərkibdə “*as drunk as*” → “*as sober as*”, “*lord* → *judge*” qarşılaşdırmaları vardır.

Frazeologizmlərdə antonimik münasibət onların arasındakı əksliyin bütün elementləri üzrə yayılması zamanı formalaşır. “*Be in good form*” (yaxşı formada olmaq) və “*be in bad form*” (pis formada olmaq). Bu nümunədə antonimik münasibət “good-bad” qarşılaşdırması əsasında meydana çıxır.

Frazeoloji antonimlərin semantikasını təhlil edərkən semantik

¹ Алефиренко, Н. Ф. Фразеология и паремология: учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования / Н. Ф. Алефиренко, Н. Н. Семенов. — М.: Флинта: Наука, 2009. — 344 с.

simmetriya və semantik asimmetriyanın vahidlərin əksliyinə təsir göstərməsi qeyd olunur. Leksemlər kimi frazeologizmlər də əksliyi ifadə edərkən qütblərdə yerləşə bilər, onların arasında üçüncü üzv yerləşir. Bu üzv oppozisiyanı neytrallaşdırır. Orta üzvlə müqayisədə antonimlərin yerləşməsi simmetrik və ya asimmetrik olur. Simmetrik və asimmetrik frazeoloji antonimlər üst-üstə düşməyən komponentlərin əlavə mənası nəticəsində orta dərəcəli antonimik münasibəti əmələ gətirir.

N.V.Solovyeva və V.P.Şabanova ingilis dilinin frazeoloji antonimlərini əksliyin xüsusiyyətinə görə iki əsas qrupa bölmüşlər: 1) mütləq dəyişməyən əksliyi ifadə edən antonimlər; 2) nisbi əksliyi ifadə edən antonimlər¹.

Frazeoloji antonimlərin leksik-semantik tərkibinin təhlili aşağıdakı antonim tiplərini ayırma imkanı verir: 1) əks mənası formal motivləşmiş antonimlər; belə frazeologizmlərin tərkibində ümumi və antonim komponentlər olmur. Məsələn, “beyond praise” (çox yaxşı; tərifəlayiq) və “in a tin pot way” (çox pis, yararsız); 2) tərkibində leksik antonim olan frazeoloji antonimlər. Məsələn, “in hot blood” (özündən çıxmış) və “in cold blood” (soyuqqanlı); 3) antonim cütü təşkil edən frazeologizmlərdən birinin tərkibində antonim düzəldən komponent olanlar. Məsələn, “the acceptable face of” (mümkün tərəflər) və “the unacceptable face of” (yararsız tərəflər, keyfiyyətlər).

Frazeoloji antonimlik hadisəsinin meydana gəlməsinə münasibətdə ümumi cəhətlər qəbul olunandır. Burada frazeologizmlərin antonim cütlər təşkil etməsinin fərqli formalarının, yollarının müəyyənləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Dissertasiyanın “**Antonim komponentli frazeologizmlərin struktur-qrammatik xüsusiyyətləri**” adlanan II fəslinin I paragrafi antonim frazeologizmlərin tərkib komponentlərinə görə təhlilinə həsr olunmuşdur.

Frazeoloji antonimlik leksik antonimliklə müqayisədə az yayılmışdır. Yəni frazeoloji antonimlərin sayı leksik antonimlərin sayından azdır. Frazeoloji antonimlər dildə semantik münasibətlərin

¹ В. Соловьева, В. П. Шабанова // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика. – 2015. – № 5. – С. 41 – 46

yeni bir növü, frazeoloji vahidlər arasında polyar münasibətlərin təzahürü kimi diqqət mərkəzindədir.

Eyni quruluşlu frazeoloji antonimlərdə frazeoloji vahidin tərkibindəki komponentlərin qarşılaşdırılmasına istinad olunur. Belə frazeologizmlərdə tərkib qismən üst-üstə düşür, sintaktik model eyniliyi ilə seçilir. Məsələn, *in hot blood-in cold blood; in a good hour-in an ill hour; in a happy hour- in an evil hour*; isti münasibət –soyuq münasibət; ağlını itirmək – ağıla gəlmək və s.

Bu tipli frazeologizmlərdə antonim münasibətin yaranması müxtəlif yollarla baş verir. *In hot blood-in cold blood* antonim cütündə komponentlərin sayı bərabərdir və antonim münasibət tərkiblərdəki iki fərqli komponent hesabına formalaşır: *hot – cold. “Be in good form”* (yaxşı formada olmaq) - *“be in bad form”* (pis formada olmaq) antonim cütü də eyni tiplidir.

In a good hour - in an ill hour frazeoloji cütündə də antonimlik iki leksik vahidin iştirakı ilə əmələ gəlir: *good – ill*. Lakin əvvəlki nümunələrdən fərqli olaraq, burada *good* və *ill* sözləri antonim cüt təşkil etmir. Onlar frazeologizm daxilində *hour* sözü ilə birləşərək əks mənalar əmələ gətirir.

Fərqli quruluşlu frazeoloji antonimlərin üst-üstə düşən komponentləri olmur. Onlar fərqli sintaktik model əsasında düzəlir. Məsələn, *beyond praise-in a tin-pot way; to ones teath- when smbs back is turned* və s.

Y.V.Fedosov frazeoloji vahidlərin antonimliyinin 5 əlamətini qeyd edir: 1) antonim frazeologizmlərin eyni tip kateqorial mənaya aidliyi; 2) eyni semantik-qrammatik sinfə mənsubluq; 3) antonim frazeologizmlərin semantik strukturunda bir-birini inkar edən kontrar semlərin mövcudluğu; 4) antonim frazeologizmlərin oxşar sintaktik və leksik-semantik birləşmələrə daxil olması; 5) frazeoloji sinonimlərə malik olma və bu sinonimlərin antonim cüt yaratması¹.

Frazeoloji antonimlərin leksik tərkibi üst-üstə düşmədikdə antonimliyinin formal göstəricisi funksiyasını antonim elementlər - sözlər, sərbəst söz birləşmələri yerinə yetirir.

¹ Федосов Ю.В. К понятию антонимо-синонимического блока слов//Семантика языковых единиц. – Москва: Наука, 1996. - С.110-113.

Antonim yuvaya daxil olan antonim frazeologizmlərin tərkibində həm antonim komponentlər, həm də ümumi komponentlər olur. Məsələn, to be quick in the uptake - to be slow in the uptake.

Antonim sıra təşkil edən antonim cütlərin tərkibində yalnız antonim leksemlər olur. Bu frazeologizmlərdə ümumi komponent qeydə alınmır. Məsələn: (as) drunk as a lord - (as) sober as a judge; to smb.'s face - behind smb.'s back.

Antonim qruplarda isə nə antonim komponentlər, nə də ümumi komponentlər, daha dəqiq desək, köməkçi olmayan sözlər qeydə alınmır. Məsələn: at a snail's pace - at breakneck speed; beat about (və ya around) the bush - to come to the point.

İngilis dilində qarışıq sinonim-antonim qruplar da qeydə alınır: to hold one's tongue, to keep one's mouth shut - to let the cat out of the bag (və ya let the cat out), spill the beans; to sit on one's hands, twiddle one's thumbs - to sweat one's guts out, to work one's fingers to the bone.

İngilis dilində frazeoloji antonimlər leksik tərkibə görə qismən üst-üstə düşüdüüyü kimi, leksik tərkibinə görə fərqlənən də olur. Belə antonimlər eyni üsluba aidliyi ilə seçilir, ekspressivliyə görə isə fərqlənmirlər. Onların tərkibindəki eyni komponentlər leksik antonim kimi də işlənir. Yəni onlar dildə müstəqil antonim cütlər təşkil edirlər. Məsələn: fair play - foul play; with a heavy heart - with a light heart; (as) gentle as a lamb - (as) hard as nails; (as) pretty as a picture - (as) ugly as sin; loosen one's purse strings - tighten one's purse strings və s.

Ümumi komponenti olmayan antonim cütlərin antonimliyi kontekst, yaxud frazeoloji lüğətdə verilmiş mənaya görə təyin olunur.

II fəslin II paragrafı **“Frazeoloji antonimlərin struktur xüsusiyyətləri”** adlanır.

Frazeoloji antonimlərin leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini nəzərə almaq onların feili, substantiv, adyektiv və adverbial tiplərini ayırmağa imkan verir: 1) feili: to miss the bus - to explore every avenue; 2) substantiv: a bed of roses - a bed of thorns; 3) adyektiv: as weak as water - as strong as a horse; 4) adverbial: under the weather -

up to the mark¹.

A.İ.Smirnitski ingilis dilində frazeoloji vahidlərin iki struktur-semantik növünü fərqləndirmişdir. Onlardan bəziləri törəmə sözlər kimi bir tammənəli elementə malik olurlar. Bu frazeologizmlər birtəpəli frazeologizmlərdir. Digərləri mürəkkəb sözlər kimidir, tammənəli komponentlərin sayı iki və daha artıqdır. Qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilində “frazeoloji vahid” (phraseological unit) termini deyil, «set-expression» termini işlədilir. Bununla yanaşı, sonuncu ilə bərabər *idiom* termini də çox istifadə olunur.

İngilis dilçiliyində frazeologizmlərin tematik təsnifi daha genişdir. Bu təsnifatlar frazeoloji vahidin sem tərkibi əsasında aparılır. Əsas tiplər əsas arxisem üzrə fərqləndirilir.

Frazeologizmləri nitq hissələrinə görə də təsnif edirlər. Bu zaman əsas sözün hansı nitq hissəsinə aidliyi meyar götürülür. Aşağıdakı təsnif qrupları qeyd olunur: 1) feili sabit söz birləşmələri: to come to a head, to pull somebody's leg, to put one's foot down və s.; 2) sifət tərkibli sabit söz birləşmələri: a good heart, a naked eye, a green eye, a cool head və s.; 3) isim tərkibli sabit söz birləşmələri: in the neck of time, at the heart of something, to lose one's legs, all legs və s.; 4) sözönülü sabit söz birləşmələri: at first hand, to be sick at heart, to look over one's shoulder at və s.

Dilçilikdə mövcud olan fikrə görə, frazeoloji vahidlər idarə edən sözün (qrammatik nüvənin) hansı nitq hissəsinə mənsub olmasından asılı olaraq iki qismə ayrılır: 1. İsmi birləşmələr. 2. Feili birləşmələr.

“Antonim frazeologizmlərdə variativlik və sinonimlik” paraqrafında frazeoloji antonimliyin təyini kriteriyaları ilə araşdırma aparılır. Frazeoloji vahidlər arasında antonim münasibətlərinin təyini prinsipləri frazeoloji antonim cütlərinin qurulması üçün əhəmiyyətlidir. Təhlil göstərir ki, bu istiqamətdə araşdırmalar aparmış tədqiqatçıların işlərində müəyyən sayda antonim frazeoloji cütlər verilmişdir. Bu cəhət antonim frazeologizmlərin toplanıb qeydə alınmasına kömək edir.

Frazeologiyada antonim münasibətlərinin təyini prinsipləri leksikologiyada istifadə olunan prinsiplərlə müəyyən səviyyədə

¹ Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. – Москва, ФЛИНТА, 2012, 376 с.

eynilik təşkil edir. Antonimlik əlamətlərinin müəyyənləşdirilməsi üç əsas kriteriya üzrə aparılır: 1) semantik; 2) sintaktik; 3) funksional.

Semantik kriteriya əsasında aparılan tədqiqatda aşağıdakı antonimlik prinsipləri aşkara çıxır: 1) bir-birini qarşılıqlı istisna edən əks semlərin mövcudluğu; 2) frazeoloji antonimlərin eyni kateqorial mənə tipinə aidliyi və eyni semantik-qrammatik sinfə mənsubluğu; 3) frazeoloji antonimliyin obrazlı komponent əsasında təyini.

Birinci əlamət, daha dəqiq desək, bir-birini istisna edən kontrastiv semlərin mövcudluğu məsələsində antonim frazeologizmlərdə belə semlərin eyni miqdarda olub-olmaması ətrafında mübahisələr gedir. Təbii ki, qarşılaşdırılan semlərin eyni miqdarda olması məntiqi cəhətdən daha düzgündür. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bəzi frazeologizmlərdə polisemiya müşahidə edilir. Belə hallarda bir sem xətti ilə əkslik təsdiqini taparsa, digər mənə istiqamətində antonimlik meydana çıxmır. Nəticədə frazeoloji vahidlərin antonimliyi bir mənə əsasında qeydə alınır.

İki frazeoloji vahidin antonimliyini onların tərkibindəki antonim sözlərə əsasən də yoxlamaq mümkündür. İngilis dilində “dark” və “light” leksik vahidləri antonimlərdir.

Tərkibində “light” sözü olan daha 25 frazeoloji vahid lüğətə salınmışdır. “Dark” sözünün daxil olduğu frazeologizmləri “light” tərkibli frazeoloji vahidlərlə müqayisə etdikdə antonim cütlərin çox olmadığı aşkara çıxır. “Grope in the dark” frazeologizmi “azmaq”, “kor-koranə hərəkət etmək” mənalarını verir. “Come to light” frazeoloji vahidi “işığa çıxmaq”, “aşkara çıxmaq” mənalarında işlənir. Konteksdən asılı olaraq bu iki frazeologizmin antonimliyindən danışmaq mümkündür. Göründüyü kimi, frazeoloji antonimliyi təyin etmək üçün qarşılaşdırılan vahidlərdə antonim komponentlərin olması kafi deyildir. Yəni strukturda antonim sözlərin mövcudluğu frazeoloji antonimlik üçün əsas meyar rolunu oynamır.

Yuxarıda nəzərdən keçirilmiş antonim cütləri müqayisə etdikdə onların struktura görə fərqli olduğu aşkar görünür. Bu frazeologizmlərin tərkibində bir-biri ilə antonim olan leksik vahidlər də qeydə alınmır. Deməli, göstərilən cüt birinci qrupa, yəni əks mənəsi formal motivləşmiş antonimlərə aiddir. Çünki belə frazeologizmlərin tərkibində ümumi və antonim komponentlər olmur.

Qeyd etmək lazımdır ki, mütləq dəyişməyən əkslik ifadə edən frazeoloji antonimlər də iki yerə bölünür. Birinci sabit əks antonimlər adlanır. Belə antonim cütləri bir-biri ilə sabit əks münasibətdə olan denotatlar adlandırılır. Məsələn, *oranges sour* (uçuşa imkan verməyən hava şəraiti) – *oranges suret* (uçuşa imkan verən hava şəraiti). İkinci növ dinamik əks antonimlər adlandırılır. Belə antonimiyada əkslik dərəcəsinin dəyişmə və denotatları bir-biri ilə əks istiqamətdir. Məsələn, “*to come down*” (məşğələyə gəlmək) - “*to go up*” (məşğələdən getmək).

Nisbi əksliyi ifadə edən antonimlərdə ziddiyyət müəyyən dərəcədə ifadəsini tapır. Məsələn, *golden parachute* (işdən çıxarılan əməkdaşa verilən yüksək pul kompensasiyası) – *tin parachute* (işdən çıxarılan az pul kompensasiyası).

Frazeoloji vahidlərin eyni nitq hissəsinə aidliyi onların antonimliyinin semantik əlamətlərindən biri hesab olunur. Eyni nitq hissələrinə aidlik halında antonimlik daha məhsuldardır. Bununla belə, semantik əksliyin sözlərin fərqli leksik-qrammatik sinifləri ilə ifadəsini tapması istisna edilmir. Belə antonimlik dil vahidlərinin kateqorial mənası ilə bağlı aşkara çıxır.

Frazeoloji vahidlərin formalaşması və işləklik qazanması mürəkkəb prosesdir. Bu prosesdə dil daşıyıcıları təcrübədə müəyyən obrazları dərk edir, mənimsəyirlər. Ona görə də frazeoloji vahid üçün obrazlılıq səciyyəvi xüsusiyyətdir. Bir sara frazeoloji antonimlərdə əkslik obraza əsaslanır. Məsələn, *to play one`s cards well* – *to play one`s cards badly* frazeoloji antonim cütündə əksliyin əsasında obrazlılıq durur.

Müasir ingilis dilində antonim frazeoloji vahidləri müxtəlif semantik tiplərə ayırmaq mümkündür. Belə ayırma antonim leksik vahidlərin ifadə etdiyi təzadlı semantik məzmun sahəsinin ifadə imkanlarını genişləndirir. Əgər “yaxşı-pis” bir antonim cüt olub əlamət, yaxud keyfiyyətə görə müəyyən əksliyi ifadə edərsə, dildə bu əksliyi, daha dəqiq desək, “yaxşı-pis” əksliyini ifadə edə biləcək başqa vasitələr də mövcuddur. Frazeoloji antonimlərin elələri vardır ki, onlar da “yaxşı – pis” əksliyini bildirir. Məsələn: *come to the right shop* – lazım olan şəxsə müraciət etmək; *come to the wrong shop* – ünvanı səhv salmaq; *come to the right shop* – lazım olan yerə getmək // *come to the wrong shop* – ünvanı səhv salmaq; *come to the wrong shop* – lazım olmayan yerə getmək

// earn an honest penny – halal zəhmətlə qazanmaq - live by one's wits – hansı yolla olur-olsun qazanmaq // fair play - ədalətli oyun; düzgünlük, doğruluq; foul play- çirkin oyun, alçaq hərəkət // good form – yaxşı rəftar - bad form – pis rəftar // in good faith - vicdanla - in bad faith – vicdansızcasına // be in smb.'s good books –kiminsə gözündə yaxşı olmaq; - be in smb.'s bad books-kiminsə gözündə pis olmaq // play one's cards well – işləri bacarıqla aparmaq - play one's cards badly – işləri pis aparmaq və s.

Frazeoloji antonimlik diqqəti cəlb edən problemlərdən biri kimi, daha çox onu doğuran səbəbləri müəyyənləşdirmək, frazeoloji antonim cütlərini təyin etmək kriteriyalarını aşkarlamaq baxımından xüsusi maraq kəsb edir. Müxtəlif dillərdə frazeoloji antonimlik əlamətlərinin təyini və müqayisəsi frazeoloji antonimiya üçün ümumi əlamətlər sistemini qurmağa imkan verir.

Tədqiqat göstərir ki, frazeoloji antonimlik üçün əsas əlamətlərə qarşılaşdırılan frazeologizmlərin eyni semantik strukturunun və əkslik ifadə edən seminin mövcudluğu, leksik-semantik və sintaktik birləşmənin oxşarlığı aid edilə bilər.

Dissertasiyanın “**Antonim komponentli frazeologizmlərin semantik-üslubi xüsusiyyətləri**” adlanan III fəslinin I paragrafı antonim komponentli frazeologizmlərin leksik-semantik səciyyəsinə həsr olunmuşdur.

Antonim komponentli frazeologizmlərin leksik-semantik səciyyəsinə üzə çıxarmaq üçün müxtəlif üsullardan istifadə etmək olar: tam seçmə üsulu, təsnifləşdirmə üsulu, eləcə də tədqiqat problemi üzrə ədəbiyyatın təhlili. Bu frazeoloji vahidlərin unikalığı onların leksik və frazeologizmlərinin fərqliliyindədir. Frazeologizmlər üçün sabitlik xarakterikdir: bitmiş formada reproduksiya, semantik mürəkkəbləşdirmə, leksik tərkibin sabitliyi, morfoloji və sintaksis təsbiti, dəyişən söz birləşmələri sxemi ilə qeyri-modellik.

Frazeoloji antonimlər leksik tərkibinə görə qismən üst-üstə düşə bildiyi kimi, tam fərqlənə də bilər. Bu halların hər biri frazeoloji antonimlərin leksik tərkibinə görə müxtəlif istiqamətlərdə tədqiq oluna bilər. Onların leksik-semantik xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün ilk növbədə leksik tərkibə görə qismən üst-üstə düşənləri araşdırmaq daha məqsəduyğundur.

Antonim komponentli frazeologizmlərdə antonimlik tərkibdəki fərqlənən leksemlər əsasında üzə çıxır. Məsələn: *with a heavy heart – with a light heart; low tea – tea – high tea; fair play – foul play; good form – bad form; in good faith – in bad faith; to be in smb. 's good books – to be in smb. 's bad book; a heart of gold – a heart of stone; to play one 's cards well – to play one 's cards badly* və s.

Verilmiş nümunələrdəki antonim cütləri bir-biri ilə müqayisə etsək, onlarda *heavy-light, low-high, fair-foul, good-bad, gold-stone, well-badly* fərqlərini aşkara çıxarmış olarıq. Fərqlilik həm də leksik vahidlərin antonimliyi ilə diqqəti cəlb edir. Nümunələr arasında *bad-good* elementlərinin iştirakı ilə düzələnələr çoxdur.

Frazeoloji vahid predmeti, əlaməti və hadisəni adlandırmaqla yanaşı, onun xarakteristikasını verir, onu qiymətləndirir və s. Frazeologizm üçün semantik və struktur əlamətlər toplusu səciyyəvidir. Hər bir frazeoloji vahidin komponent tərkibi vardır və bu komponentlərin frazeoloji vahidin tərkibində spesifik funksiyaları da özünü göstərir.

Frazeoloji vahidin obrazlı strukturu çoxsəviyyəli quruluşdur. Bu səviyyələr aşağıdakılardır: 1) koqnitiv səviyyə; 2) semantik səviyyə; 3) verbal səviyyə. Koqnitiv səviyyə konseptual sxemlərlə təmsil olunursa, semantik səviyyə müəyyən anlayış sahələrindən götürülmüş obrazlarla təqdim edilir. Verbal səviyyə ayrı-ayrı obrazları ifadə edən dil vasitələri ilə verilir. Koqnitiv təhlildə antonimik mənalarının formalaşması prosesi araşdırılır, bu zaman koqnitiv və semantik alt səviyyələrdə korelyasiya diqqət mərkəzinə çəkilir.

“Antonim komponentli frazeologizmlərin semantik təsnifi” paraqrafında frazeoloji vahidləri təşkil edən komponentlər bir-biri ilə semantik münasibətləri araşdırılır. Komponentlərin sayı artdıqca semantik münasibətlər dairəsi genişlənir. Frazeologizmlərin, o cümlədən də frazeologizmlərin komponentlərinin öz mənalarını itirməsi, yaranmış dil vahidinin bütün komponentlərinin semantik əlaqə və münasibətlər zəminində tam təşkil edərək yeni məna kəsb etməsi mürəkkəb səciyyə daşıyır. Burada komponentlərin ayrı-ayrılıqdakı mənaları, onların bir-biri ilə semantik bağlılığı da, şübhəsiz ki, yeni mənənin yaranmasında öz funksiya və rolunu oynayır. Əks təqdirdə, dildə hər bir leksik vahid əsasında idiomlar yaratmaq

mümkün olardı.

Feli idiomlar qrupunu tematik yarımqruplara ayırmaq olur. Tematik sahələr üzrə tədqiqat semantik xüsusiyyətləri, idiom komponentləri arasındakı daxili əlaqələri, idiomların yaranma mənəbələrini üzə çıxarmağa imkan verir. Bu cür idiomların semantik xüsusiyyətlərini tədqiq etmək məqsədilə feli idiomların aşağıdakı tematik qrupları fərqləndirilir: 1) insan hərəkəti, fəaliyyəti və vəziyyətini ifadə edən idiomlar; 2) heyvanlara xas keyfiyyət daşımaqla bağlı feli idiomlar; 3) dəniz işi ilə bağlı olan feli idiomlar; 4) hərbi işlə bağlı olan feli idiomlar; 5) incəsənət və mədəniyyətlə bağlı feli idiomlar; 6) daşla bağlı feli idiomlar.

Qeyd olunanlar tematik qrupların yalnız müəyyən qismini təşkil etsə də, semantik qrupların müxtəlifliyi və rəngarəngliyi haqqında məlumat verir.

Frazeologizmlərin semantikasi mürəkkəb xüsusiyyətlərə malikdir. Hər bir frazeoloji vahidin semantik mürəkkəblilik dərəcəsinin təyini xüsusi yanaşma və təhlil tələb edir. Onların mənası minimal semantika daşıyan komponentlərin mənalari zəminində təyin olunur. Lakin bu o demək deyildir ki, idiomun semantik quruluşu elementləri bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə və qarşılıqlı asılılıqda olan mikrosistem kimi təsəvvür etmək olmaz.

Frazeologizmləri semantik qruplarda birləşdirərkən onların ifadə etdiyi bütöv məna əsas götürülür.

Frazeoloji vahidlərin semantik xüsusiyyətlərinə dair tədqiqatlarda onların sinonimliyi, demək olar ki, çox zaman diqqət mərkəzinə çəkilir. Dilin frazeoloji fondunun zənginliyi mövcud lüğətlərdə tam əksini tapmır. Şübhəsiz ki, müxtəlif yazıçı və şairlərin əsərlərindən toplanmış frazeologizmlər əsasında ən azı tarixi lüğətin tərtibi aktual məsələdir. Eyni zamanda bu məsələnin həlli bir sıra tədqiqatçıların əldə etdikləri nəticələrdən praktikada istifadə olunmasına zəmin yaratmış olacaqdır. Əks təqdirdə görülmüş işlər unudulur və dildə tarixən mövcud olan frazeoloji vahidləri isə hər dəfə axtarmaq tələbi meydana çıxır.

Antonimlər üçün səciyyəvi olan qarşılaşdırmada təyinedicilik, qiymətvericilik xüsusiyyəti həm komponentlərin ismi söz birləşmələri modelində olması, həm də abstrakt sözlərin (haqq, həqiqət, xeyir, şər)

üstünlüyündədir.

Antonim cütlərin semantik strukturunda iki tip semantik komponent vardır. Birinci komponent cütün hər iki üzvü üçün ümumi semdir. İkinci qarşılıqlı istisna edən, həm də qarşılıqlı nəzərdə tutan semlərdir. Yəni antonim cütün birinci üzvündəki ikinci sem, ikinci üzvdəki sem antonimlərin bir paradigmatda (cütdə) birləşməsinə gerçəkləşdirir. Kontrar semlər isə diametral əksliyi təyin edirlər. Məsələyə bu istiqamətdən yanaşdıqda antonimlik üçün birinci meyar məna tərkibində əks komponentləri olan nominativ vahidlərin semantik strukturunun bircinsliyidir. İkinci meyar qarşılaşdırılan nominativ vahidlərin məna strukturunda həqiqi əksliyi ifadə etməyə əsas verən tam inkarın mövcudluğudur. Tam inkar antonim cütdəki bir sözün digər sözdəki mənanın istisna etməsidir.

Hər bir dilin frazeoloji tərkibi həmin dildə olan leksik vahidlər arasındakı sistem münasibətləri özündə əks etdirir. Dil vahidlərinin sistem münasibətlərinin qurulmasında semantik əlaqələrdən də istifadə olunur. Bir çox hallarda leksik vahidlərin qarşılaşdırılması, semantik planda müqayisə olunması bu vahidlərin yaxın ətrafda işlənmə xüsusiyyətlərini üzə çıxarır. Paradigmatik münasibətlər sistemində ziddiyyətə və ya əksliyə görə qarşılaşdırma geniş yayılmışdır. Şübhəsiz ki, frazeoloji antonimlik leksik antonimliklə müqayisədə az yayılmışdır. Yəni frazeoloji antonimlərin sayı leksik antonimlərin sayından azdır.

Eyni quruluşlu frazeoloji antonimlərdə frazeoloji vahidin tərkibindəki komponentlərin qarşılaşdırılmasına istinad olunur. Belə frazeologizmlərdə tərkib qismən üst-üstə düşür, sintaktik model eyniliyi ilə seçilir. Məsələn, *in hot blood-in cold blood; in a good hour-in an ill hour; in a happy hour- in an evil hour*; isti münasibət –soyuq münasibət; ağılı itirmək – ağıla gəlmək və s.

Fərqli quruluşlu frazeoloji antonimlərin üst-üstə düşən komponentləri olmur. Onlar fərqli sintaktik model əsasında düzülür. Məsələn, *beyond praise-in a tin-pot way; to ones teath- when smbs back is turned* və s. Bu cəhət daha bir məsələni ortaya atır. Leksik vahidlə frazeoloji vahidin antonim cüt təşkil etməsi, ümumiyyətlə, müzakirə obyektinə ola bilərmi? Şübhəsiz ki, qeyd edilən məsələ daha geniş tədqiqat tələb edir.

“Antonim komponentli frazeologizmlərin üslubi xüsusiyyətləri” paraqrafında antonim frazeoloji vahidlərin məndə işlənmə məsələləri öyrənilir.

Antonim komponentli frazeologizmlərin üslub çaları müəyyən bir danışma stilində fiksasiya edir. Eyni zamanda frazeologiya tərkibində iki qrup birləşmə qrupları var: bu və ya digər funksional üslubla əlaqəsi olmayan, hamının istifadə etdiyi frazeologizmlər və funksional təsbit edilmiş frazeoloji vahidlər.

Frazeoloji vahidlərin üslub xüsusiyyətlərindən biri onların işlənməsindəki variativlikdir. Bu cəhət antonim frazeologizmlərə də xasdır.

Frazeoloji vahidlərin bir növü olan atalar sözlərində variantlılıq da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Dilin standart forması ilə uyğun gəlməyən frazeoloji variantlar və onların dildə istifadəsi üslubi nöqteyi-nəzərdən bəzi əhəmiyyətli və vacib xüsusiyyətlərin təzahürü planında maraqlı kəsb edir. Variativlik kateqoriyasının inkişaf dinamikasına gəldikdə isə, demək olar ki, burada da tədqiqatçılar arasında vahid nöqteyi-nəzər mövcud deyildir. Bir qrup tədqiqatçılar dildə variativliyin tədricən sıradan çıxması fikrini irəli sürsələr də, digər qrup tədqiqatçılar dildə variativliyin progressiv xarakter daşması fikrini irəli sürür və belə hesab edirlər ki, variativlik dilin inkişafında böyük rol oynayır. Variativlik dilin immanent, hal-hazırda mövcud olan funksional xüsusiyyətidir.

Antonimlər son dövrlərə qədər yalnız leksik və leksik-grammatik vahidlərin qarşılaşdırılması zəminində öyrənilmişdir.

Antonimlərin əsas üslubi funksiyaları əksliyi ifadə etmək, təbiət və sosial hadisələri, insan xarakterini təzadlı təsvir etmək vasitəsi olmaqdır. Əksliklər, qarşılaşdırma mətnlərdə və eləcə də xüsusi sintaktik konstruksiyalarda - frazeologizmlərdə, zərb məsələlərdə və atalar sözlərində geniş istifadə olunur. Xalq deyimlərinin məna tutumu, obrazlılığı, lakonikliyi çox zaman antonimlərdə ifadəsini tapır.

Antonimlərin üslubi funksiyaları müxtəlif və rəngarəngdir. Bir sıra hallarda antonimlər mətni təşkil edir, başqa hallarda əsər qəhrəmanlarının xarakterindəki təzadlı məqamları açır, dəqiqləşdirici rol oynayır. Məsələn, içəri-çöl, sağ-sol, əvvəl-sonra, kimi

antonimlər mətndə zaman və məkan münasibətlərini aydınlaşdırır. Zaman səciyyəli antonimlər hadisələrin ardıcılığını təsvir etməkdə, zamanın müəyyən parametrlər üzrə qapanmasında, tamamlanmasında mühüm rol oynayır.

Antonimlərin bir çoxu üslubi fiqurların əsasında durur. Antonimlərin köməyi ilə sözlərə xüsusi məna vermək, məntiqi vuruğunu aşkarlamaq olur. Cümlədə, kontekstdə, mətndə leksik səviyyədə antonim olmayan sözlərin antonimliyi baş verə bilər. Bir sıra sözlər kontekst daxilində antonimlik qazanır. Daha doğrusu, kontekstdə antonimini tapır. Bu isə təzadın, ziddiyyətin əksliyin mətn daxilində antonimlik üçün yeganə göstərici olmadığını sübut edir.

Antonimlərin başqa bir xüsusiyyəti onlardan birinin istifadə olunması ilə digərinin assosiativ canlanmasıdır. Antonimlərin üslubi xüsusiyyətləri dilin estetik funksiyalarını yerinə yetirən müxtəlif nitq fiqurlarında reallaşır. Bədii dildə geniş yayılmış üslubi fiqurlardan biri antitezadır. Antiteza antonimlərin işlənməsinə əsaslanır. Antiteza mahiyyətə təzad təşkil edən söz obrazlarının qarşılaşdırılması üsuludur. Bu üslub fiqurundan istifadə zamanı adlandırılan qarşılıqlı əks anlayışlar bir kontekstdə qarşılaşır.

Təzad semantik kateqoriyadır. Təzadlı fiqurlarda qarşılaşdırılan zidd sözlərdən biri fon rolunu oynayır və bu fonda işlənən digər sözün mənası daha aydın, daha qabarıq dərk edilir.

Müxtəlif tipli təkrarların köməyi ilə gücləndirilmə əsasında formalaşan antiteza antimetabola adlandırılır. Antimetaboladan başlıqlarda geniş istifadə olunur. Onlar publisistik və bədii mətnlərdə qeydə alınır. Müxtəlif sistemli dillərdə, o cümlədən ingilis və Azərbaycan dillərində antimetabola üslubi fiqur kimi işləkdir. Məsələn, *Goodbye high finance. Hello family, fishing and folk songs* (The Observer, 13.09.09).

Antimetaboladan daha çox adresatın diqqətini cəlb etmək üçün istifadə edilir. Onun ikinci funksiyası qeyd edilən məsələnin, hadisənin kəskinliyini, gərginliyini qabartmaqdır.

Antonimlərin iştirakı ilə formalaşan sintaktik paralelizm antitezanı gücləndirir, onu intensivləşdirir. Antitezanın iki kəmiyyət tipi vardır: 1) sadə; 2) mürəkkəb antiteza.

Antiteza tamı onun qütblərinə istinadla təsvir etmək üçün

istifadə olunan üslubi fiqurdur. Belə üslubi fiqurun yaranmasında tamamlama prinsipi əsasdır. Elə antonim cütlər vardır ki, onlar müəyyən semantika üzrə bir-birinin tamamlayır. Antonim cütdəki iki söz bir yerdə tam təşkil edir. Antitezanın komponentləri tamın mövcudluğunu səciyyələndirən vahidlər kimi çıxış edir [69,s. 49].

From top to bottom, how corruption infects Russia (The Independent, 3.12.10).

Akroteza antonimlə təsdiqi gücləndirəcək vasitədir. Məsələn, zəif yox, güclü...

Awards, but No Charges, in Russia Jail-Death Probe (The Wall Street Journal, 11.11.10).

Antiteza yalnız struktur-semantik baxımdan deyil, həm də mətnin üslubi və kompozisiya təşkili cəhətdən də əhəmiyyət daşıyır. Nitq qarşılaşdırılmasının əsas tipləri kimi bu zaman leksik, qrammatik və kompozisiya elementləri çıxış edir və onlar mətnin bütün səviyyələrdə təşkilində istifadə olunur.

Antonimlərdən bədii mətndə üslubi məqsədlə istifadə olunması yalnız antonim cütə daxil olan hər iki sözün mətnə gətirilməsində özünü göstərmir. Bəzən antonim cütün bir elementini işlənməklə üslubi funksionallıq əmələ gəlir.

Antonimlərin üslubi funksiyalarının rəngarəng və müxtəlif olması aydınlaşır. Antonimlər əksliyi ifadə edir, hadisələrin zidd mahiyyətini və danışıqda işlənərək ifadəliliyi, obrazlılığı, emosionallığı gücləndirir. Antonimlərin qarşılaşdırılması əsərin qəhrəmanlarının xarakterini açır, mətni təşkil edir, hadisələr ardıcılığını, məkan və zaman miqyasını göstərir.

Dissertasiyanın “**Nəticə**” hissəsində tədqiqatdan əldə edilmiş qənaətlər aşağıdakı şəkildə ümumiləşdirilir.

Əsas komponentin hansı nitq hissəsinə aidliyinə görə ingilis dilinin frazeoloji vahidləri 7 struktur-semantik tipə ayrılır: 1) substantiv; 2) adyektiv; 3) adverial; 4) sözlü; 5) feili; 6) nidalı; 7) modal, kommunikativ

Frazeoloji vahidlərin müxtəlif siniflərinin aşkara çıxarılması, frazeoloji vahidlərin komponentləri arasındakı əlaqələrin təyini, birləşmələrin morfoloji və sintaktik xüsusiyyətlərinin təhlili frazeoloji təsvir əməliyyatlarından asılıdır. Belə əməliyyatlar frazeoloji sistemin

və ona xas olan assimetriyanın təsvirinə, sözlərin sabit birləşmələrinin müxtəlif tiplərinin öyrənilməsinə imkan yaradır.

Semantik ziddiyyətə, əksliyə əsaslanan antonimiya və antonimlik hadisəsi ilk baxışdan sadə görünə bilər, onun mahiyyətinə dərinlən nüfuz etdikdə mürəkkəbliyi ilə diqqəti cəlb edir. Hər şeydən əvvəl, antonim münasibətin dilin əksər səviyyələri, əgər səs-məna əlaqəsi, yaxud fonosemantika nəzərə alınarsa, demək olar ki, bütün səviyyələri üçün səciyyəvi sayılması mürəkkəblik amilini aşkar şəkildə göstərir.

Frazeoloji antonimlərin semantikasını təhlil edərkən semantik simmetriya və semantik asimmetriyanın vahidlərin əksliyinə təsir göstərməsi qeyd olunur. Leksemlər kimi frazeologizmlər də əksliyi ifadə edərkən qütblərdə yerləşə bilər, onların arasında üçüncü üzv yerləşir. Bu üzv oppozisiyanı neytrallaşdırır. Orta üzvlə müqayisədə antonimlərin yerləşməsi simmetrik və ya asimmetrik ola bilər.

Frazeoloji antonimlərin təsnifinə görə, antonimlər denotativ və konnotativ səviyyələrdə qarşılaşdırma nəticəsində meydana çıxan antonimlik, konnotativ semlərin denotativ semlərlə məntiqi motivləşmiş, yalnız konnotativ səviyyədə əksliyə əsaslanan antonimlik, nəhayət, motivləşməmiş konnotativ semli konnotativ səviyyəli əksliyə söykənən antonimlik nəzərə alınmaqla fərqləndirilir.

Nisbi əksliyi ifadə edən antonimlərdə ziddiyyət müəyyən dərəcədə ifadəsini tapır. Semantik üzvlənmə və frazeologizmin ayrı-ayrı komponentlərinin avtonomluğu meyarı həmin komponentləri əksliyə görə qarşılaşdırmağa imkan verir. Frazeologizmlər arasında güclü formal oxşarlığın mövcudluğu antonim münasibətin daha bir şərti kimi qəbul olunur. Güclü formal oxşarlıq halında qarşılaşdırılan vahidlərin daxili forması inkara qədər dəqiqliklə və ya bir elementə qədər üst-üstə düşür. Üst-üstə düşməyən elementlər leksik, yaxud kontekstual antonim olur.

Antonimliyin formal göstəriciləri frazeoloji mənaya görə daxili əksliyin markerləri funksiyasını yerinə yetirir, frazeoloji vahidin məna mərkəzi rolunu oynayır. Bu komponent frazeoloji mənənin tamlığını təyin edir.

Frazeoloji antonimlərin leksik-semantik tərkibinin təhlili aşağıdakı antonim tiplərini ayırma imkanı verir: 1) əks mənası formal

motivləşmiş antonimlər; belə frazeologizmlərin tərkibində ümumi və antonim komponentlər olmur; 2) tərkibində leksik antonim olan frazeoloji antonimlər; 3) antonim cütü təşkil edən frazeologizmlərdən birinin tərkibində antonim düzəldən komponent olanlar.

Frazeoloji antonimlərin meyarları arasında aşağıdakıların yer alması təsdiqini tapır: 1) qarşılaşdırılan frazeologizmlərin bircins semantik struktura və differensial komponentə malik olması; 2) frazeologizmlərin məna əksliyini təmin edən inkarın mövcudluğu; 3) leksik-semantik və sintaktik birləşmənin eyniliyi.

Eyni quruluşlu frazeoloji antonimlərdə frazeoloji vahidin tərkibindəki komponentlərin qarşılaşdırılmasına istinad olunur. Belə frazeologizmlərdə tərkib qismən üst-üstə düşür, sintaktik model eyniliyi ilə seçilir. Bu tipli frazeologizmlərdə antonim münasibətin yaranması müxtəlif yollarla baş verir.

Frazeoloji vahidlərin antonimliyinin 5 əlaməti mövcuddur: 1) antonim frazeologizmlərin eyni tip kateqorial mənaya aidliyi; 2) eyni semantik-qrammatik sinfə mənsubluq; 3) antonim frazeologizmlərin semantik strukturunda bir-birini inkar edən kontrar semlərin mövcudluğu; 4) antonim frazeologizmlərin oxşar sintaktik və leksik-semantik birləşmələrə daxil olması; 5) frazeoloji sinonimlərə malik olma və bu sinonimlərin antonim cüt yaratması.

Frazeoloji antonimlərin leksik-semantik tərkibinin təhlili aşağıdakı antonim tiplərini ayırma imkanı verir: 1) əks mənası formal motivləşmiş antonimlər; belə frazeologizmlərin tərkibində ümumi və antonim komponentlər olmur. 2) tərkibində leksik antonim olan frazeoloji antonimlər; 3) antonim cütü təşkil edən frazeologizmlərdən birinin tərkibində antonim düzəldən komponent olanlar.

Semantik kriteriya əsasında aparılan tədqiqatda aşağıdakı antonimlik prinsipləri aşkara çıxır: 1) bir-birini qarşılıqlı istisna əks semlərin mövcudluğu; 2) frazeoloji antonimlərin eyni kateqorial məna tipinə aidliyi və eyni semantik-qrammatik sinfə mənsubluğu; 3) frazeoloji antonimliyin obrazlı komponent əsasında təyini.

Frazeoloji vahidlərdə əsas antonimlik əlamətləri aşağıdakıları əhatə edir: 1) eyni tipli kateqorial mənalı və eyni semantik-qrammatik sinfə mənsubluğa malik frazeoloji birləşmələrdə məna əksliyi; 2) oxşar obraz əsaslı əkslik; 3) eyni struktur və oxşar komponent tərkibli

frazeologizmlərin tərkibində leksik antonimlik; 4) oxşar leksik birləşməli struktur və məna əksliyi; 5) qarşılaşdırılan frazeologizmlərin eyni funksional üsluba mənsubluğu.

Frazeologizmdəki semlər əsas (kateqorial, arxisem) və asılı, yaxud subkateqorial semlərə bölünür. Subkateqorial sem dəqiqləşdirici, tamamlayıcı semdir. Bununla yanaşı, frazeoloji mənanın strukturunda bu sinfin oxşar vahidləri üçün ümumi olan inteqral, bir sinfin vahidlərini fərqləndirən diferensial, uzual və okkazional, aktuallaşmış və aktuallaşmamış, real və potensial semlər də olur.

Dissertasiya işinin əsas məzmunu aşağıdakı məqalə və konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır:

1. İngilis dili frazeologiyasının tarixi inkişafı // – Naxçıvan: “Naxçıvan” Universitetinin Elmi Əsərləri, –2019. № 4 (15), s. 95-99
2. Müasir rus dilçiliyində frazeologiyanın tədqiqi // – Naxçıvan: Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Əsərləri, –2020. № 1 (102), – s. 123-126
3. Frazeoloji antonimlik // –Bakı: Tədqiqlər. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, – 2020. №1-2, – s. 113-120
4. Frazeologiyanın müasir tədqiqat istiqamətləri // Elmi iş. Beynəlxalq elmi jurnal. Humanitar və ictimai elmlər üzrə I beynəlxalq elmi konfrans materialı. –Bakı: – 24 iyul 2020, –s. 115-119
5. Antonim frazeologizm cütlərində struktur münasibətlər // – Naxçıvan: “Naxçıvan” Universitetinin Elmi Əsərləri, –2021. № 1 (20), – s. 154-160
6. Gradual antonymy in the phraseological system // Освіта і Наука у Мінливому Світі: проблеми та перспективи розвитку, – Dnipro, Ukraine, – 26-27 march 2021, – s. 263-264
7. Antonim komponentli frazeologizmlərin semantik təsnifi // –Bakı: Filologiya məsələləri. –2021. – № 14, –s. 55-61
8. Semantical features of phraseological antonyms in English // – Droqobiç. Ukraine, Актуальні Питання Гуманітарних Наук:

(Humanities science current issues), – 2021, –Bipusk 35, tom 2,
– s. 161-165

9. Structural features of phraseological antonyms // European Scientific Conference, XXVIII International Scientific Conference, – Penza, Russia, –8 January 2022, –p.127-129
10. Antonim frazeologizmlərin tərkib komponentlərinə görə təhlili // –Bakı: Filologiya məsələləri. –2022. – № 5, – s. 141-146

Dissertasiyanın müdafiəsi 28 oktyabr 2022-ci il tarixində saat 14:30 da Naxçıvan Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.39 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Azərbaycan Respublikası, Naxçıvan Muxtar Respublikası, Naxçıvan şəhəri, Universitet şəhərciyi, AZ 7012, Naxçıvan Dövlət Universitetinin əsas binası, I mərtəbə

Dissertasiya ilə Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Naxçıvan Dövlət Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 26 sentyabr 2022-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 20.09.2022
Kağızın formatı: 60x90 1/16
Həcm: 47792 işarə
Tiraj: 100